

ISSN 1392-1681

AR KANDIDATŲ „ĮVAIZDIS – DAR NE VISKAS“?*

Tradicinėse demokratijose yra stipri viešoji nuomonė, kad parlamento ar prezidento rinkimų baigtį daugiausia lemia kandidatų asmenybė ir charakterio ypatybės. Tuo tiki žiniasklaidos atstovai, politikai ir politikos komentatoriai bei piliečių dauguma. Todėl organizuojant rinkimų kampanijas yra samdomi įvaizdžio kūrėjai bei konsultantai, „gražinantys“ pretendentų „veidus“. Politinės partijos išleidžia apvalias pinigų sumas, o įvairūs ekspertai bei žiniasklaida turi darbo ir gauna tikriausiai neblogus honorarus bei finansines įplaukas. Pasak kolektyvinės monografijos redaktoriaus Anthony Kingo, kandidato asmenybė ir asmeninės savybės yra tik vienas iš daugelio veiksnių, sąlygojančių rinkėjų apsisprendimą. Iki šiol šio fenomeno analizei akademinė bendruomenė skyrė menką dėmesį ir tai galima paaiškinti tuo, kad dažniausiai iš anksto jau yra „žinomas“ atsakymas, kaip yra iš tiesų. Šios monografijos pagrindinis tikslas yra nustatyti, ar iš tiesų dėl asmenybės savybių kandidatai nugalai savo varžovus rinkimuose. Taigi A. Kingo suburtų ekspertų mėginimas „izoliuoti“ ir iširti asmenybės poveikio kintamąjį rinkimų baigčiai gali būti tiesiog traktuojamas kaip iššūkis konvencinės nuomonės „skleidėjams“.

Pirmajame knygos skyriuje A. Kingas preciziškai pabrėžia, kad šioje studijoje nėra analizuojamas netiesioginis lyderio poveikis (angl. *indirect effect*) politinių partijų, parlamento ar vyriausybės darbui,

* Leaders' Personalities and the Outcomes of Democratic Elections / Edited by Anthony King. Oxford: Oxford University Press, 2002. 232 p.

bet šis poveikis taip pat gali būti pergalės ar pralaimėjimo rinkimuose priežastis. Suburtas ekspertų kolektyvas išimtinai telkiasi į tiesioginį lyderio poveikį (angl. *direct effect*) – kandidato asmenybės ir asmeninių savybių įtaką rinkimų rezultatams. Aptardamas tiesioginio poveikio fenomeną A. Kingas išskiria keturis pagrindinius kandidatų asmeninių savybių elementus: fizinė išvaizda, įgimtas intelektas, temperamentas ar charakteris bei politinis stilius. Išskyrus intelektą, visas pretendentų savybes galima „pagerinti“ ir „parodyti“ rinkėjams pasitelkus savo amatą išmanančius ekspertus. Išanalizavęs jau atliktus šia tema tyrimus bei pasvėręs galimus „už“ ir „prieš“ imtis tokių tyrimų, A. Kingas siūlo pasinerti į atvejų studijas. Beje, reikėtų pažymėti, kad nors pirmajame skyriuje yra tiksliai apibrėžiama, apie ką ši studija, šešių šalių ekspertams paliekama visiška laisvė patiems nusistatyti analitinį karkasą – pasirinkti reikalingus empirinius duomenis bei analizės technikas. Tačiau vargu ar tai būtų galima traktuoti kaip silpną monografijos vietą, nes tai atveria platesnę perspektyvą ir galimų analizės krypčių įvairovę. Antra vertus, tai galima nesunkiai paaiškinti tiesiog skirtingu šalių įdirbiu atliekant viešosios nuomonės tyrimus, kurie ir yra šios monografijos pagrindinė tyrimų „žaliava“.

JAV įsigalėjusi stipri konvencinė nuomonė, kad prezidento rinkimai yra tarsi „gladiatorių“ kova, kurioje asmeninės ypatybės yra vienas iš svarbiausių pretendentų „ginklų“. Tačiau Larry M. Bartelso atlikta JAV viešosios nuomonės tyrimų statistinė analizė atskleidė, kad 1980–2000 m. vykusiuose šešeriuose prezidento rinkimuose asmeninės kandidatų savybės nebuvo tokios reikšmingos rinkėjų apsisprendimui. Priešingai, pasak autoriaus, JAV rinkimų teisę turinčių piliečių elgseną labiau lemia socialiniai-politiniai veiksniai. Išimtis galbūt galėtų būti tik 2000 m. rinkimai, nes George'o W. Busho asmenybė rinkėjų buvo vertinama šiek tiek palankiau negu Al Gore'o. Šis pranašumas galbūt ir lėmė G. W. Busho pergalę rinkimuose. Tačiau tai tik išimtis, o bendra tendencija JAV prieštarauja paplitusiai nuomonei, jog asmeninės savybės yra svarbios prezidento rinkimų baigčiai.

Didžiojoje Britanijoje taip pat yra giliai išsisknijusi viešoji nuomonė, kad Konservatorių ir Leiboristų partijų vadovų asmenybės turi

didelės įtakos parlamento rinkimų rezultatams. Johnas Bartle ir Ivo-ras Crewe, pasirinkę tirti 1997 m. įvykusius parlamento rinkimus ir išsamiai išanalizavę su rinkimų eiga susijusius viešosios nuomonės tyrimus, daro išvadą, kad į rinkimus vedusių „generolų“ Johno Majo-ro ir Tony’o Blairo asmeninės savybės nebuvo rinkimų baigtį lėmęs veiksnys. Nors autoriai panaudojo kitokias analitines strategijas negu kiti mokslininkai, nagrinėję ankstesnius nacionalinius rinkimus, J. Bartle’o ir I. Crewe’o išvados apie 1997 m. rinkimų eigą neišsiskiria iš bendro britų akademinės bendruomenės vertinimo, kuris partijų ly-derių asmenybių svarbai neteikia didesnės reikšmės. Todėl autoriai drąsiai meta „pirštinę“ konvencinės nuomonės apologetams pasiūly-dami konkrečiais tyrimais įrodyti, o ne vien tvirtinti, kad partijos va-dovo asmenybė nulemia rinkimų baigtį.

Skyriaus apie Prancūziją autorius Roy Pierce naudojami mažesniu negu kiti šios kolektyvinės monografijos bendraautoriai empirinių duomenų banku dėl analizei reikalingų viešosios nuomonės tyrimų trūkumo. Nors šioje šalyje egzistuoja palankus prezidento rinkimuose dalyvaujančių pretendentų asmeninių savybių reikšmę stiprinantis kon-stitucinis ir rinkiminis kontekstas, rinkimai paprastai nėra tik asme-nybių kova. R. Pierce daro išvadą, kad 1965–1998 m. vykusių šešerių prezidento rinkimų metu tik 1965 m. išrenkant generolą Charles de Gaulle bei tikriausiai 1969 m. – Georges Pompidou asmenybės verti-nimas buvo reikšmingesnis veiksnys rinkėjų apsisprendimui negu tra-dicinis kairės–dešinės matmuo. O kitų jau vėliau įvykusių rinkiminių „karštinių“ metu kandidatų asmeninės savybės nebuvo reikšmingiau-sias veiksnys, nulemiantis, kas taps Prancūzijos vadovu.

Vokietijos atvejo tyrimas 1961–1998 m. taip pat aiškiai patvirtina, kad rinkėjų partinė tapatybė ir požiūris į svarstomas politinės darbo-tvarkės problemas yra reikšmingesni veiksniai negu politinių partijų vadovų – būsimųjų kanclerių asmenybės. Frankas Brettschneideris ir Oscaras W. Gabrielis pažymi, kad nušviesdama 1998 m. įvykusių rinkimų į Vokietijos parlamentą eigą šios šalies žiniasklaida ypač didelę svarbą skyrė Helmuto Kohlio ir Gerhardo Schröderio asme-nybėms. Tačiau net ir po šių rinkimų autoriai daro išvadą, kad nėra

pagrindo teigti, jog rinkimų „mūšiu“ vadovavusių politinių partijų vadovų asmeninių savybių akcentavimas žiniasklaidoje kaip nors atspindėtų Vokietijos rinkėjų elgsenoje ir paveiktų rinkimų į Bundestagą rezultatus.

Richardas Johnstonas, išanalizavęs 1998, 1993 ir 1997 m. įvykusių Kanados nacionalinių rinkimų specifiką teigia, kad politinių partijų lyderiai turi įtakos rinkėjų apsisprendimui. Kita autoriaus pastebėta ypatybė yra ta, kad kuo politinė partija yra laikoma didesne favorite formuojant naująją vyriausybę, tuo lyderių poveikis tampa reikšmingesnis. Apibendrinamas tyrimo rezultatus autorius akcentuoja, kad, viena vertus, Kanados rinkėjai sugeba nubrėžti ribą tarp politinių partijų „karvedžių“ asmeninių savybių ir jų kompetencijos. Tačiau kita vertus, Konservatorių, Liberalų, Naujosios demokratijos, Reformų partijos bei Kvebeko bloko lyderių asmeninės savybės nebuvo tiek svarbios, kad nulemtų federalinių rinkimų rezultatus.

Išsami viešosios nuomonės tyrimų analizė, susijusi su 1996 m. vykusiais Rusijos prezidento rinkimais, turėtų būti ypač įdomi Lietuvos akademinėi bendruomenei, politikams ir visiems aktyviai dalyvaujantiems „mūšiuose“ dėl renkamų postų. Atrodytų, kad Rusijoje, kaip ir visoje pokomunistinėje erdvėje, lyderio asmenybė turėtų būti ypač svarbi rinkimų baigčiai. Pasak skyriaus apie Rusiją autoriaus Timothy J. Coltono, 1996 m. Rusijos rinkėjams vis dėlto labiausiai imponavo generolo Aleksandro Lebedžio, kuris liko trečias, asmuo. O rinkimus laimėjo Borisas Jelcinas, kuris, kaip ir Rusijos komunistų partijos kandidatas Genadijus Ziuganovas, buvo aiškiai tapatinamas su skirtingomis ideologinėmis vertybėmis.

Baigiamajame kolektyvinės monografijos skyriuje A. Kingas daro negailestingą įvaizdžio kūrėjams bei žiniasklaidai išvadą teigdamas, kad kandidatų asmenybė ir asmeniniai bruožai, išskyrus tik retas išimtis, nelemia rinkimų baigties. Rinkėjai, priešingai konvencinei nuomonei, apsisprendžia remdamiesi kitais kriterijais. Rinkimų rezultatams yra svarbiau ne kaip rinkėjai priima ar vertina kandidatą, bet ar pritaria pretendentui politiniams principams, veiklos kryptims bei atliktiems darbams. Taigi perfrazuojant gerai žinomą reklaminį šūkį

galima teigti, kad kandidatų „įvaizdis – dar ne viskas“. Todėl tai turėtų būti įdomi studija Lietuvos rinkėjų elgsena bei rinkimais besidomintiems politinių partijų lyderiams, politikos analitikams, konsultantams bei įvaizdžio kūrėjams – viešųjų ryšių specialistams bei galbūt nedidelei rinkėjų, kurie yra pajėgūs „žvelgti giliau“ į rinkimų procesą, daliai.

Tradiciškai tuo ir būtų galima baigti kolektyvinės monografijos recenziją, jeigu ne viena priežastis. Skaitant šią knygą nuolat įkyriai lindo klausimas: ar politinių lyderių asmenybės veiksnys yra reikšmingas kintamasis, paaiškinantis Lietuvos rinkėjų apsisprendimą? Viena vertus, Lietuvos partinė sistema yra nestabili¹, o partijos nėra linkusios laikytis ideologinių vertybių bei jas puoselėti²; partijos lyderis yra svarbus rinkimų kampanijos „turtas“, nes yra stiprus ryšys tarp partijos pirmininko bei politinės organizacijos gautų balsų skaičiaus Seimo rinkimuose³; pasitikėjimo politinės partijos vadovu didėjimas gali lemti politinės organizacijos reitingo kitimą⁴; „Man patinka šios partijos lyderis (-ai)“ buvo antras pagal svarbumą 1996 m. ir svarbiausias 2000 m. Seimo rinkimuose motyvas, lėmęs respondentų apsisprendimą⁵. Vadinasi, klaidžiamame politikos pasaulyje daliai Lietuvos rinkėjų politinių partijų lyderiai iš tiesų yra svarbus veiksnys apsisprendžiant, už kurią politinę jėgą balsuoti. Kita vertus, nėra visiškai aišku, ar rinkėjų elgsenai daugiau įtakos daro pretendento požiūris į aktualias visuomenės ir valstybės problemas bei konkreti veikla jas sprendžiant, ar politinių partijų vadovų „veidai“. Kitaip tariant, negalima tvirtai pasakyti, kad rinkimų rezultatus (ne)lemia politinių lyderių asmeniniai bruožai ir asmenybė. Tad ar tai nėra pakankama priežastis imtis panašaus tyrimo Lietuvoje ir tvirtai pasakyti, kad norint laimėti prezidento ar parlamento rinkimus, politinių lyderių „įvaizdis yra (ne)viskas“?

GIEDRIUS ŽVALIAUSKAS

NUORODOS

¹ Plg. V. Radžvilas. Dešniosios politinės partijos Lietuvoje: kai kurie genezės formavimosi ypatumai // V. Radžvilas (red.). Lietuvos politinė dešinė. Posovietinio reiškinio bruožai. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2002. P. 19–20; A. Krupavičius, A. Lukošaitis. Politinės partijos ir partinė sistema // A. Krupavičius, A. Lukošaitis (red.). Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004. P. 320.

² Plg. V. Radžvilas. Op. cit., p. 18.

³ Plg. A. Krupavičius, A. Lukošaitis. Op. cit., p. 331.

⁴ Plg. G. Šumskas. Ekonominis balsavimas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Sociologinė rinkėjų elgsenos analizė. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija (05S). Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2003. P. 79.

⁵ Plg. M. Degutis. Politinės partijos ir rinkiminio elgesio dinamika 1992–1996 m. // A. Jankauskas, E. Kūris, J. Novagrockienė (red.). Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema. 1 knyga. Kaunas: Naujasis lankas, 1997. P. 135; M. Degutis. Seimo rinkimai 2000: nauji Lietuvos rinkėjo bruožai // A. Jankauskas (red.). Lietuva po Seimo rinkimų 2000. Kaunas: Naujasis lankas, 2001. P. 20.